

Göç ve Yoksulluk Kışkacında Yıkılan Bir Kent: Van

Mim Sertaç TÜMTAŞ*

Cem ERGUN**

Özet

Geçmişte salt iki mekân arasında yer değişim süreci olarak algılanan göç olgusu, bugün ekonomik ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri noktasında çok daha derin ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu tartışmaların başında ise göçün kente etkisi ve göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine sosyo-ekonomik uyumu gibi sorunlar yer almaktadır. Göçmenlerin geldikleri yeni yerleşim yerlerine uyumlarında en önemli etmen ise göç gerekçeleri noktasında belirmektedir. Göç olgusu, kimi zaman, zorunlu göçlerde olduğu gibi, yoksulluğa neden olan bir görüntü sergilerken, kimi zaman da yoksulluk, isteğe bağlı göçlerde olduğu gibi, göçe neden olan bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada hem zorunlu göçün hem de isteğe bağlı göçün yarattığı yoksulluğun etkilerinin en fazla hissedildiği kentlerden biri olan Van'da, göç ve yoksulluğa ilişkin tartışmalar yapılacak ve buna ek olarak 23 Ekim 2011 tarihinde kentte yaşanan depremin etkilerine de değinilecektir. Tartışma 2014 yılı Ocak ayında Van kent merkezindeki 3560 hanede yapılan araştırma kapsamında elde edilen bulgular üzerinden yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yoksulluk, Kent, Kent Yoksulluğu, Van

Abstract

In the past, migration is perceived only as a process of translocation between two spaces. But today its impact on the economic and social structure are profoundly discussed. As the impact of migration to the urban and socio-economic adaptation of the new settlements of immigrants are among the most important issues of this debate. The most important factor in adaptation to their new places of residence of immigrants came appear in the reasons of migrations itself. As in the case of forced migration, migration has emerged as a phenomenon that causes poverty.

In this context, effects of voluntary and forced migration on urban poverty will be investigated in Van, as one of the most affected cities. In addition, effects of latest earthquake, on 23 October 2014, will be discussed. Results of qualitative data of field study, which is conducted through 3560 houses in Van during January 2014, will be used for discussion and interpretations.

Key Words: Migration, Poverty, Urban, Urban Poverty, Van.

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, mimsertac@mehmetakif.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, cergun@mehmetakif.edu.tr

1.Giriş

Dünya genelinde en önemli iki sorun olarak görülen göç ve yoksulluk, küreselleşme çerçevesinde uygulanan neo-liberal politikalar ve yine küreselleşme kapsamında artan hareket serbestisi ile mekânsal olarak, geçmişe oranla, çok daha geçişken bir yapıya bürünmüştür. Başka bir deyişle farklı coğrafyalarda, kapitalist sistem kaynaklı olarak görülen, sosyo-ekonomik yetersizlik ve savaş, siyasal çatışmalar, deprem, iklim vb. koşullara bağlı olarak insanlar çok daha hızlı bir şekilde göç kararı almakta ve uygulamaktadır.

Bu sürecin en iyi gözlemlendiği mekânsal birimler kentlerdir. Zira kentler aldığı göçler ile bir yandan kırsal yoksulluğun taşındığı mekânlar olurken, öte yandan da kapitalist sistemin en temel ihtiyaçlarından olan ucuz işgücü ve tüketimin yoğunlaştığı mekânlar haline gelmiştir. Bu durum soluksuz bir şekilde devam etmektedir. Şüphesiz ki yaşanan bu sürecin en korunaksız kesimini ise çoğunluğunu göç ile gelenlerin oluşturduğu kent yoksulları oluşturmaktadır. Göçmenler geldikleri kentte başta işsizlik ve enformel istihdam kıskacında sıkışarak, eşitsizliklere maruz kalmakta ve sosyo-mekânsal olarak da dışlanma dinamikleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Türkiye’de tarımda makineleşme sonrası gelişen, süreç içerisinde tarımda kapitalistleşme ile ivme kazanan ve siyasal çatışmalar ile gerekçesi farklılaşan göç olgusu, kimi zaman, zorunlu göçlerde olduğu gibi, yoksulluğa neden olan bir görüntü sergilerken, kimi zaman da yoksulluk, isteğe bağlı göçlerde olduğu gibi, göçe neden olan bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu kapsamda neden sonuç bağlamında karşılıklı ilişkiselliğe sahip bu iki olgu birlikte tartışılması gereken sorunlardır.

Bu çalışmada hem zorunlu göçün hem de isteğe bağlı göçün yarattığı yoksulluğun etkilerinin en fazla hissedildiği kentlerden biri olan Van’da, göç ve yoksulluğun etkilerinin yanında 23 Ekim 2011 tarihinde kentte yaşanan depremin etkileri de tartışılmaktadır. Tartışma 2014 yılı Ocak ayında kentte yapılan araştırma kapsamında elde edilen bulgular üzerinden yapılmaktadır.

2.Göç ve Yoksulluk Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Toplumsal dönüşüm sürecinin hemen her kademesinde önem teşkil eden göç olgusu, insanlığın ortaya çıktığı döneme kadar uzanan bir geçmişe sahip olmuş ve bu çerçevede de birçok bilim dalı açısından incelenmeye değer bulunmuş ve çalışmalar üretilmiştir. Bu bağlamda göç, çok etkenli ve aynı etkenin farklı zaman ve mekânlarda farklı sonuçları doğurabildiği için

tanımlanması oldukça zor bir terimdir. Bu nedenle de durağan olmayan, farklı toplumsal yapılarda farklı biçim ve içerikte gerçekleşen, anakronik ve kendi bağlamında anlamlılık ifade eden bir sosyal olgu olduğundan tek bir göç tanımı yapmak da oldukça güçtür (Çağlayan, 2008: 301-302; Gündüz ve Yetim, 1997: 110; İçduygu ve Ünalın, 1998: 38).

Literatürdeki göç tanımlamalarının ortak noktası göçün bir fiziksel yer değiştirme sürecini kapsamasıdır. Bu durum karşısında göç tanımlamalarında ilk vurgu da yer değiştirme üzerine kurulmuştur. Nitekim Keleş (1998: 58) genellikle yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme eylemi, Tekeli (2008:18) bir yerde yaşayanların kendi özgür iradesiyle yaşam alanlarını uzun süreliğine başka yerlerde yaşamak üzere değiştirmeleri, Karpata (2010: 71) “asıl yerinden, ulaşılmak istenilen yere hareket”, Hill (2006: 4), Demir, (1997: 85) ve Gündüz ve Yetim, (1997: 110) ise, insanların bir yerden başka bir yere, uzun süreli veya kalıcı yerleşim amacıyla yaptığı coğrafi nitelikli yer değiştirme olarak tanımlamışlardır.

Her ne kadar sunulan bu tanımlar açık bir şekilde vurgulamasa da, tanımların barındırdığı bir diğer boyut da göçün aynı zamanda bir nüfus hareketi olduğu ve bu kapsamda da demografik boyutunun bulunduğu ilişkindir. Bu noktada Barut (2011: 19), Özer (2004: 11), Lee (1966: 47-57), Faist (2003: 41), Bozkurt (2000: 319) ve Barut (2002: 2) tanımlarında göçün toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi olduğuna da vurgu yapmışlardır.

Şüphesiz ki göçün coğrafi bir yer değiştirme hareketi ve demografik boyut açısından ele alınması göçü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Zira göç, toplumsal yapıda önemli değişikliklere neden olmasının (Akkayan,1979: 20), (Bayhan,1997: 179), (Özer,2004: 11) yanı sıra içinde yaşanılan mekânın ekonomik, sosyal ve kültürel çevresinden ayrılarak başka bir mekâna ve çevresine girmeyi ve uyumu da içerir (Tekeli, 1998: 9). Bu nedenle, göçe ilişkin bir tanım geliştirecek olursak, belirli bir zaman diliminde veya süreklilik kazanmış bir biçimde, bir yerleşim biriminden diğerine doğru, bireysel ya da kitlesel olarak hareketi içeren ve genellikle bireysel açıdan daha iyi bir yaşam standardına ulaşma amacıyla gerçekleşen nüfus hareketidir. Göç, ekonomik, toplumsal, yönetsel, siyasal vb. nedenlerle yaşanır ve göçü veren ve göçü alan toplumların sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapılarında değişikliğe neden olur (Tümtaş, 2007: 7).

Bireysel açıdan hemen her durumda, daha iyi bir yaşam arayışının ürünü olarak karşımıza çıkan göç, kimi zaman, ekonomik olanaklardan yararlanma isteği ile kimi zaman ise ekolojik

dayatmalar ya da bir otoritenin gündeme taşıdığı politik gerekçeler ile (sürgün, zorunlu iskan ve savaş vb. biçimde) ortaya çıkabilmektedir (Göktürk, 2006: 377). Bu doğrultuda göç kararının alınmasını, gönüllü (isteğe bağlı gerçekleşen) ve isteğe bağlı olmayan (baskı ve zorlama ile gerçekleşen, zorunlu) olmak üzere iki kategoride ele alınabilir.

İsteğe bağlı (gönüllü) göç, kişilerin kendi istek ve iradeleriyle, kırsal “iticiliği” ve kentin “çekiciliği” çerçevesinde, gelir düşüklüğü sorununu ve geçim sıkıntısını gidermek, daha fazla ekonomik olanaklara, daha iyi yaşam standartlarına, istihdam imkânlarına ve çeşitli sosyal imkânlarla ulaşmak amacı ile gerçekleştirilen yer değiştirmelerdir (Tümtaş, 2007: 8; Oktik, 1997: 81-82; Tümertekin ve Özgüç, 2002: 313-314; Akkaya, 2002: 203; Macionis, 2012: 570; Thorns, 2004: 58).

İsteğe bağlı olamayan göçte, belirli bir mekânın/bölgenin/çevrenin sosyal, ekonomik, kültürel ya da doğal ortamı, o bölgede yaşamayı olanaksız kılmış, insanların yaşamasına olanak sağlamayacak bir durumu ortaya çıkartmışsa, bu bölgeden dışarıya gerçekleşecek göç, isteğe bağlı olmayan göçtür (Barut, 2011: 20; Akokpari, 1998: 219). Zira göç etme kararı, gayri iradi ya da yerleşim yerinde ortaya çıkan doğal, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik koşulların yaşamayı zor hale getirmesi sonucu oluşmuştur. Bu kapsamda zorunlu göç, bireylerin, kendi istek ve iradeleri dışında, ekolojik zorunluluklar veya devlete bağlı kurum ve kuruluşlar ya da devlete muhalif gruplar tarafından uygulanan baskı, zorlama ve şiddet yoluyla, buldukları yerleşim biriminden göçte zorlanmaları veya göç ettirilmeleridir (Tümtaş, 2007: 9). Burada göçte neden olan güç ya da uygulanan baskı, doğrudan, açık-aleni ve odaklanmış ya da dolaylı, örtülü ve dağınık olabilir. Bunlardan birisinin veya birkaçının bulunması, göçün zorunlu tipte olması için yeterli kabul edilmektedir (Göktürk, 1998: 4).

Her ne gerekçe ile gerçekleşirse gerçekleşsin, karşılıklı ilişkisellik bağlamında göç ile birlikte ele alınması gereken bir diğer olgu yoksulluktur. Zira Sula'nın (2004: 552) da belirttiği gibi, göç olgusu beraberinde, yoksulluk başta olmak üzere genel anlamda güvensiz bir yaşama karşılık gelen birçok sosyal sorunun da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk Pete Alcock'a göre politik bir kavramdır ve bilimsel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur (Alcock, 1993: 3). Bu nedenle literatürde çeşitli tanımlamaları mevcuttur. En genel anlamıyla insanca yaşama olanaklarından mahrum kalma durumuna denk gelmektedir (Bauman, 1999: 59-60). Daha geniş bir tanımla, gelirin az olması, alt statülü mahallelerde yaşama, kentin

imkanlarından yararlanamama, kent mekanında marjinalleşme, adalet, sağlık, eğitim hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamama demektir (Tekeli, 2000: 145). Bir diğer tanıma göre de yoksulluk, insanların en temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik gelir yoksunluğundan, yoksulların insani ve kapasite gelişimleri ile dışlanma süreçlerine kadar farklı açılardan yeniden tanımlanmakta ve farklı sınıflamalara konu olmaktadır (Şenses, 2001: 63; Gül ve Sallan Gül, 2008: 59; Marshall, 1999: 825, Ergun, 2011: 29). Yoksulluğun tanım ve ölçümlerindeki farklılıklara karşın, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürebilmeleri için gerekli insani, en temel öge olan fırsat ve olanaklara sahip olamamaları durumu (Gül vd., 2007: 248; Erdoğan, 2000: 4) yoksulluğu tanımlamada genel kabul görmektedir.

Günümüzde yoksulluğun en yoğun olarak yaşandığı mekânlar kentlerdir. Nüfus artışı ve işsizlik baskısıyla, kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan göç, zaten kentlerde var olan yoksulluğu daha da arttırmaktadır. Yaşanan hızlı göçü emebilecek ve göç eden kişilere yaşam olanakları sağlayabilecek koşulları olmadığı için kentler, yoksulluk üreten merkezlere dönüşmektedir (Çolakoğlu, 2003: 469). Bu bağlamda da özellikle yoğun göçler, enformel çalışma biçimleri, sosyal dışlanma ve ayrışma dinamikleri, kentsel mekanlarda yaşanan dönüşümler ve kentlere yönelik uygulamalar vb. etkenler kentsel yoksulluğun daha yoğun yaşanmasına neden olmaktadır (Harvey, 2012: 433). Zira yoğun iç göçün beslediği kent yoksulluğu, günümüz kentlerinde ortaya çıkan yeni toplumsal yapıya eklenemeyen ve dışlanarak farklı yaşam alanlarına ötelenen yoksullarla ortaya çıkmaktadır (Dericioğulları Ergun, 2014: 15). Yetersiz istihdam ve enformel istihdam biçimleri de günümüzde yoksulluğu önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü enformelleşme yoksulluğun daha da yoğun yaşanmasına neden olmaktadır. Süreksiz ve güvencesiz işlerde çalışan, kötü ve çökmüş kentsel mekânlarda yaşayan, risk gruplarıyla anılan ve dışlanan olma özellikleri, günümüz yoksullarının temel karakterlerini yansıtmaktadır (Sallan Gül ve Kahraman, 2012: 379).

Kent yoksulları, konut maliyeti, mülkiyet güvencesi, barınma kalitesi, istihdam olanakları, sosyal hak ve olanaklara erişim koşullarını sağlama gibi birçok sorunu barındıran karmaşık bir denklemlerle de karşı karşıyadırlar (Davis, 2006: 45). Castells, yoksulluğun belirleyici kriterleri arasında “tüketim” ve “tüketicilik” olgusu olduğuna dikkat çekmektedir. Toplumsal eşitsizliğin her sınıflı toplumun en belirgin özelliği ve göstergesi olduğunu ve üretim sisteminde sahip olunan yerin ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümünü belirlediğini belirtir. Kapitalizmde içsel

olarak var olan ve gelirler açısından ifade edilen eşitsizlik, artık konut koşullarından çalışma saatlerine kadar uzanan, sağlık, eğitim ve kültürel olanakları da içine alan birtakım ortak hizmetlere erişebilirlik ile tanımlanabilen yeni toplumsal ayırım noktalarıyla ifade edilmektedir (Ergun, 2005: 39-44; Castells, 1997: 27-28).

Günümüz kentlerinde kentsel bölgelerde korunaksız kalan nüfus, yeni toplumsal farklılaşma ve eşitsizlik biçimleri oluşturmaktadır. Mekânsal anlamda homojen bir yapıya sahip alanlarda “mekânsal yoğunlaşma”nın yaşandığı ve bunun yoksulluk ve dışlanma olgularını besleyen bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Kaygalak, 2009: 67). Diğer yandan “kent yoksulları” kentte yaşayan diğer sınıflara göre aynı araçlara ve olanaklara sahip olamayan bir kesimi karşılamak için kullanılmaktadır. Özellikle bu insanlar barınma, sağlık, eğitim ve diğer kamusal hizmetlere erişimde dezavantajlı ve eşit olmayan bir durumla karşı karşıyadırlar (Körükmez, 2008: 210). Hakim kapitalist üretim, tüketim ve sınıf ilişkilerinin yanı sıra , süreksiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan, kötü ve çökmüş mekânlarda yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle de örtüşen süreç kentsel yoksulluğu tanımlamada kullanılmaktadır (Sipahi, 2006: 186).

Toplumsal yaşantıda ortaya çıkan değişiklikler ve bu değişikliklere hazırlıksız yakalanma sürecinin yansımaları beraberinde birçok olumsuzluğu getirmektedir. Bu bağlamda yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalarak göç etme süreci de yeni olumsuzluklar türetmekte ya da var olan olumsuzlukları daha da keskinleştirmektedir. Göç ve yoksulluğu ya da daha geniş anlam karşılığıyla yoksunluğu bu pencereden okumak mümkündür. Nitekim zorunlu göçle sonuçlanan sosyal hareketlilik genellikle yoksul/yoksun olma hali üretmekte ya da var olan bu hali derinleştirmektedir. Yaşanılan mekânda sosyo-ekonomik olarak yetersizken üzerine bir de başka bir mekânsal ölçekte yeni yaşam kurma çabaları genellikle yaşam koşullarının daha da zorlaşmasına neden olmaktadır. Yeni yaşam alanında temel olarak barınma ve istihdam süreçlerinde yaşanan sıkıntılar genel olarak tüm sosyal, kültürel, ekonomik ve politik süreçlerin uzağında kalma durumuna yol açabilmektedir.

3.Türkiye’de Göç ve Yoksulluk¹

Türkiye’de de göç ve yoksulluk ilişkisinin genellikle iki temel eksen etrafında

¹ Bu bölüm Mim Sertaç Tümtaş’ın Toplum ve Demokrasi dergisi 5. sayısında dergisinde yazdığı “Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri” başlıklı makalesinden derlenmiştir.

şekillenmektedir. Bunlardan ilki klasik göç nedenleri olarak kabul edilen ve kırsal iticiliği, kentin çekiciliğine dayalı olan sosyo-ekonomik ve kültürel nedenler üzerinden şekillenmektedir. Bu görüşe göre kırsal alanlarda yaşanan sosyo-ekonomik yetersizlikler, yani kırsal görülen yoksulluk ve yoksunluklar, kırsal kopuşa temel teşkil etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de, Cumhuriyet döneminden itibaren kırsal alanlarda yoğunluk kazanan ve süreç içerisinde artarak devam eden yoksulluk görüntüleri, özellikle 1950’li yıllarda Marshall yardımı çerçevesinde yaşanan gelişmelerden sonra kentlere taşınmış ve kırsal alanda tutunamayan insanlar daha iyi bir yaşam umuduyla kentlere yönelmişlerdir. Bu durum sanayileşme ve ekonomik gelişmenin gerisinde seyir etmesi nedeniyle kentsel alanlarda istihdam edilemeyen bir nüfusun birikmesine ve kentsel dokuda yoksulluk görüntülerinin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle 1980 yılından sonra Türkiye’de uygulanmaya başlayan neo-liberal politikalar sonucu yaşanan gelişmeler, sosyal refah devletinin tasfiye sürecine girmesi ve küreselleşmenin etkisiyle ülke genelinde yoksulluk görüntülerinin arttığı görülmektedir.

İkinci temel eksende ise göç, yoksulluğun nedeni olarak görülmektedir. Buna göre göç sonucu kentlere gelen nüfus kırsaldan çok daha kötü şartlarda yaşamaya başlamıştır. Zira kırsal alanda birtakım yoksunluklar olmasına rağmen en azından geçimlik üretim ile yaşamı idame ettirebilme şansı mevcut iken, göçmenlerin geldikleri kentte çoğu zaman bu imkândan da mahrum kaldıkları görülmektedir. Bu yargı özellikle zorunlu göç ile kentlere gelen göçmenlerde somutlaşmaktadır. Türkiye’de de 1990 sonrasında görüldüğü gibi, zorunlu göçle, kitlesel ve zincirleme bir şekilde kentlere akın eden göçmenlerin, kente ani, tamamen hazırlıksız ve birikimsiz gelmeleri, kentsel alanlarda işgücü fazlalığı, bütünleşememe ve yoksulluk görüntülerini geçmişten çok daha fazla hissedilir hale getirmiştir. Nitekim Işık ve Pınarcıoğlu’nun (2003) Sultanbeyli üzerinde yaptığı araştırmada da genelde yoksulluk tablosunun ağırlaştığı ve zorunlu göçmenlerin de yoksulluğun en dip noktasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine zorunlu göçün sonuçlarının en fazla hissedildiği kentlerden biri olan Mersin’de, Göktürk ve Akkaya (2006) tarafından yapılan araştırmada da yoksulluğa bağlı olarak bütünleşememe görüntülerinin toplumsal yapıda ağırlık kazandığına dair veriler sunulmuştur.

Bu kapsam da göç olgusu, kimi zaman, zorunlu göçlerde olduğu gibi, yoksulluğa neden olan bir görüntü sergilerken, kimi zaman da yoksulluk, isteğe bağlı göçlerde olduğu gibi, göçe neden olan bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda hem zorunlu göçün hem de isteğe bağlı göçün yarattığı yoksulluğun etkilerinin en fazla hissedildiği kentlerden biri olan

Van'da, göç ve yoksulluğun yanında 23 Ekim 2011 tarihinde kentte yaşanan depremin etkileri de bu çalışma kapsamında yapılan araştırmada tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.Araştırma Evreni Hakkında

Araştırma evrenimiz olan Van il merkezinin seçilmesindeki en önemli etken, kentin 1990 sonrası çok yoğun olarak, başta kendi kırsalı olmak üzere bölge içerisindeki birçok yerleşim biriminden yoğun olarak göç almasıdır. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi kentin nüfusu 1980 yılında 143.865 iken, 1990 yılında 207.870'e, 2000 yılında 284.464'e, 2007 yılında 331.986'ya, 2010 yılında 367.419'a ve 2013 yılı sonunda ise 518.531'e yükselmiştir. Kent bir yandan yoğun göç alıp bir yandan da yoğun göç vermesine rağmen yıllara itibariyle kent merkezi nüfusu büyük oranda artmıştır. TÜİK verilerine göre depremin yaşandığı 2011 yılı haricinde nüfus sürekli artış göstermiştir. 31 Aralık 2013 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre kentteki nüfus yoğunluğu 55'tir. Yine aynı sonuçlara göre bir önceki yıla göre nüfus artış hızı binde 17,1 ile binde 13,1 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir.²

Tablo 1: Yıllara Göre Van Kent Merkezi Nüfusu

Yıl	Kent Merkezi Nüfusu
1980	143.865
1985	169.602
1990	207.870
2000	284.464
2007	331.986
2010	367.419
2013*	518.531

Kaynak: TÜİK

4.1.Araştırma Amacı ve Örneklemi

Araştırma, 2014 yılı Ocak ayında Van belediye sınırları içinde kentin aldığı göçün yarattığı yoksulluk ve kentte yaşanan depremin sosyo-ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma örnekleme, Van belediye sınırlarında yer alan mahallelerin, TÜİK 2013 verilerine dayanarak, nüfus payları temelinde tabakalı örnekleme ile yapılmış ve her tabakada yer alan

² Ayrıntılar için bkz. http://van.gov.tr/tuik/sec_gos_van_2013.pdf

* 30 Mart 2014 tarihi itibariyle 6360 sayılı yasa doğrultusunda Van kent merkezinde 2 ilçe (İpekyolu ve Tuşba) oluşturulmuştur. Daha önce var olan Edremit belediye sınırları da Van merkezden bazı mahallelerle birleştirilerek, genişletilmiştir. Verilen Nüfus bu 3 ilçenin merkez nüfusları toplamından oluşmaktadır.

sokaklardan rastgele seçilen örnekleme anket uygulanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme hesabında %98 güven düzeyi ile çalışılmış ve göz yumulabilir yanılğı payı %2 olarak kabul edilmiştir. Böylece araştırma alanımızı oluşturan Van belediye sınırlarında yer alan 29 mahalledeki 3560 hanede yüz yüze görüşmeler ile anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistik programına (SPSS) aktarılarak analizler yapılmıştır.

4.2.Kişi ve Hane Bilgileri

Araştırma grubunda yer alanların %48,6'sı kadın, %51,4'ü erkeklerden oluşmaktadır. TÜİK³ 2013 verilerine göre de Van kent merkezinde yaşayanların %49,2'si kadın, %50,8'i erkektir. Araştırmanın sınırlılıkları arasında önemli bir etken araştırma grubunda yer alanların yaşlarına ilişkindir. Bu bağlamda genç ve aktif nüfusun yoğun olduğu Van kent merkezinde, 18 yaş altı kesim anket grubu dışında tutulmuştur. Buna göre araştırma grubunda yer alanların %24,1'i 18-24 yaş aralığında, %29,8'i 25-34 yaş aralığındadır. Bir başka deyişle araştırma grubunun yarısından fazlası 35 yaş altı grup tarafından oluşmaktadır. Bununla birlikte %21,8'i 35-44 yaş aralığında yer almaktayken, %13,2'si 45-54 yaş grubunda, %7,6'sı 55-64 yaş grubunda ve %3,6'sı ise 65 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Bunlara ek olarak araştırma grubunun genel yaş ortalaması 35,72 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma grubunun %71,5'i evli, %26,8'i bekâr, %1,4'ünün eşi ölmüş ve %0,3'ü boşanmıştır. Tüm bunların yanında %23,2'si 4 kişiye kadar olan ailelerden oluşmaktayken, %56,6'sı 5-8 kişilik, %16,5'i 9-12 kişilik ve %3,7'si ise 13 ve üzeri kişilik hanelerde yaşamaktadır. Ortalama hane halkı büyüklüğü ise 5,78 olarak oldukça yüksek olarak elde edilmiştir.

Kentin sosyo-ekonomik yapısında etkili en önemli etkenlerin başında eğitim yer almaktadır. Buna göre araştırma grubunun eğitim durumlarına bakıldığında, %20,7'si okur-yazar olmadığını, %4,5'i okur-yazar olmasına rağmen herhangi bir diplomaya sahip olmadığını belirtmişken, %31,5'i ilkokul, %13,8'i ortaokul, %21,9'u lise, %6,4'ü de üniversite ve %1,3'ü ise lisansüstü eğitim aldığını bildirmişlerdir. Cinsiyetler açısından karşılaştırma yapıldığında, özellikle okuryazar olmayanların ve diplomasız okuryazarların $\frac{3}{4}$ 'ü kadınlardan oluşmaktadır. Bunun yanında bütün eğitim kademelerinde erkeklerin kadınlara göre daha eğitilmiş oldukları bulgulanmıştır. Bu tablonun oluşumunda kız çocuklarının özellikle okula gönderilmemesinin yadsınamaz payı bulunmaktadır. Bu kapsamda araştırma grubunda yer alanların okul çağında olup

³ Çalışma boyunca verilen TÜİK'e ait veriler www.tuik.gov.tr web sayfasından alınmıştır.

okula gitmeyen çocuğunun bulunup bulunmadığı sorunsallaştırılmıştır. Buna göre araştırma grubunun %6,9'unun okul çağında olup okula gitmeyen çocuğu bulunmaktayken, bunların %66,7'si kız çocuklarıdır. Okul çağında olup da okula gitmeyen çocukları olduğunu belirtenlere çocukların okula gitmeme nedenleri sorulduğunda katılımcılardan %52,2'si geçim sıkıntısını, %31,5'i çocuğun kendi isteğinden dolayı, %11,8'i çocuğun sağlık sorunlarından dolayı, %4,5'i ise çocuğu okula göndermek istemediği için okul çağındaki çocukların okula gitmediğini bildirmiştir. TÜİK'in 2012 yılı Çalışan Çocuklar anketi sonuçlarına göre de 6-17 yaş grubunu çocukların %8,5'i okula devam etmemektedir⁴.(www.tuik.gov.tr)

4.3.Göç

Çalışmanın temel tartışmalarından biri de kentin çok yoğun göç aldığı ve bu göçün kentteki yoksulluk tablosunu besleyen önemli parametrelerden biri olduğudur. Bu noktada araştırma grubunda yer alanların doğum yerleri kentin aldığı göçü ortaya koyması açısından önem teşkil etmektedir. Buna göre araştırma grubunun %47,3'ü doğum yerini Van Merkez olarak, %32,4'ü Van'ın ilçeleri, %18,9'u bölge kentlerini, %1,2'si bölge dışındaki kentleri ve %0,2'si ise yurt dışını doğum yeri olarak belirtmiştir. Buna göre araştırma grubunun %79,7'si Van İl sınırları içerisinde %98,6'sı da bölge içerisindeki kentlerde dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla kent merkezinin yarısından fazlası göç ile kente gelmişken, yaklaşık 1/3'ü ise Van iline bağlı ilçelerden kente göç etmiştir.

Kentin aldığı göçe hazırlıksız yakalanmasındaki en önemli faktör yaşanan göçün ani, yani kısa sayılabilecek bir sürede gerçekleşmiş olmasıdır. Araştırma grubunun kentte yaşama süreleri de bu savı destekler niteliktedir. Zira araştırma grubunun %47,3'ü doğduğundan beri Van'da yaşadıklarını belirtmişken, %43,2'si son 25 yıl içinde kente geldiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılanların %9,5'i de 25 yıldan fazla bir süredir Van'da yaşadığını bildirmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, son 25 yıl, bölgede yaşanan siyasal çatışmalar kaynaklı zorunlu göç sürecini de kapsamaktadır.

Dolayısıyla bu noktada kentin aldığı göçün çıkış noktası önem kazanmaktadır. Zira zorunlu göç olgusu özellikle Van'ın da içinde olduğu Doğu Anadolu bölgesindeki yerleşim birimlerinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda göçlerin çıkış noktasına bakıldığında, araştırma grubunun %7,1'i

⁴ Ankette okula devam etmeyen 6-17 yaş arası çocukların %34,5'i ekonomik işlerde, %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken %26,7'si çalışmamaktadır. Yine anket sonuçlarına göre ekonomik işlerde çalışan çocukların %44,7'si tarım, %24,3'ü sanayi ve %31'i hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

bölgedeki il merkezlerinden, %0,9'u bölge dışı il merkezlerinden ve %0,2'si ise yurt dışından göç ettiğini belirtmiştir. İlçe bazında ele alındığında, %13,8'i Van'a bağlı ilçe merkezlerinden, %4,4'ü bölge illerine bağlı ilçe merkezlerinden, %0,2'si bölge dışındaki ilçelere bağlı ilçe merkezlerinden göç etmişlerdir.

Tablo 2: Van'a Nereden Göç edildiği

	Yüzde %
Göç Etmedim	47,3
Bölgedeki İl merkezleri	7,1
Bölge Dışı İl Merkezleri	0,9
Yurt dışı	0,2
Van İlçe merkezleri	13,8
Bölge İlleri İlçe Merkezleri	4,4
Bölge Dışı İlleri İlçe Merkezleri	0,2
Van'ın İlçelerine bağlı Köyler	18,6
Bölge İllerinin İlçe Merkezlerine bağlı Köyler	7,5
Bölge Dışı İllerin İlçe Merkezlerine bağlı köyler	0,1
Toplam	100

Köy açısından bakıldığında ise, %18,6'sı Van'a bağlı ilçelerin köylerinden, %7,5'inin bölge illerinin ilçelerine bağlı köylerden ve %0,1'inin bölge dışındaki illerin ilçelerine bağlı köylerden göç ettiklerini belirtmişlerdir. Başka bir deyişle kentin aldığı göçün %35'i kendi kırsalından kaynaklanmaktayken, buna bölge kentleri de eklenince Van merkeze göç edenlerin yaklaşık yarısı kırsal kesimden gelmiştir.

Görüldüğü üzere göçlerin yaşandığı süreç ve göçlerin çıkış noktaları zorunlu göç algısını kuvvetlendirmekteyken, göç edenlere sorulan göç gerekçeleri bu durumu netleştirmektedir.

Tablo 3: Van'a Göç Ettiğini Belirtenlerin Göç Gerekçeleri

	Yüzde %
Köy yakma/boşaltma, çatışma ortamı kaynaklı can güvenliği gibi Zorunlu nedenlerden	29,2
Geçim sıkıntısı, İşsizlik gibi ekonomik nedenlerden dolayı	25,4
İş nedeniyle	15,9
Evlilik	13,6
Sosyal ve Kültürel olanaklar fazla olduğu için	8,2
Eğitim	6,2
Ailevi Nedenler	1,5
Toplam	100,0

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, kente göç ederek geldiğini belirtenlerin

%29,2'sinin göç gerekçesi zorunlu göçe bağlı nedenler olan köy yakma, köy boşaltma, can güvenliğidir. Bu durum kentte gözlemlenen yoksulluk tablosu için de çok önemli bir gerekçe sunmaktadır. Zira daha önce vurgulandığı gibi, zorunlu göç ile kente gelen göçmenler kente hazırlıksız ve birikimsiz geldikleri için kentteki yoksulluk tablosunun ağırlaşmasına neden olmuşlardır. Bunun yanında araştırma grubunun %41,3'ü genel olarak ekonomik gerekçeler diye adlandırabileceğimiz (geçim sıkıntısı, işsizlik, iş nedeniyle) nedenlerden dolayı kente göç etmişken, %13,6'sı evlilik, %8,2'si kentin sosyal cazibesini kapsayan sosyo-kültürel nedenlerden, %6,2'si eğitim ve %1,5'i ise ailevi nedenlerden dolayı kente göç ettiğini belirtmiştir. Bu veriler ışığında kentte gözlemlenen yoksulluğun, hem göçün nedeni hem de -özellikle zorunlu göçmenlerde- sonucu olduğunu belirtmek mümkündür.

Kentte gözlemlenen yoksulluğun derinliğini irdelemeden önce, bu bölümde son olarak araştırma grubuna başka bir kente göç etmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre araştırma grubunun %6,4'ü başka bir kente göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Başka kente göç etmeyi düşünenlerin %62,7'si geçim sıkıntısı ve işsizlik nedeniyle, %11,4'ü daha iyi yaşam koşulları, %8,1'i çocukları için daha iyi eğitim olanakları, %7,2'si depremin etkileri, %5,9'u siyasal çatışmalar ve %4,7'si tayin nedeni ile başka kente göç etmeyi düşünmektedir.

Buraya kadar sunulan bütün bu bulguların yoksulluk üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda kentteki yoksulluk tablosunun tartışılması yerinde olacaktır.

4.4.Yoksulluk Görüntüleri

Kişi ya da haneye ait ekonomik bulgular kentin soyo-ekonomik koşullarını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda ilk olarak araştırma grubunda yer alanların istihdam durumları tartışma konusu yapılmıştır.

Tablo 4: İstihdam Durumu

	Yüzde %
İşçi	14,6
Küçük esnaf, zanaatkar, şoför	8,1
Devlet memuru, Şef, müdür..	4,1
Özel Sektörde memur (Bankacı vb)	2,0
Tüccar, Sanayici, İşadamı	0,7
Profesyonel meslek (Mimar, Avukat, DR)	1,3
Çiftçi, Ziraatçı, Hayvancı	0,4
Marjinal sektör (Tablacı, simitçi vb)	3,6
Ev Kadını	36,5
Emekli	4,3
Öğrenci	8,6
İşsiz	13,5
Çalışamaz halde	2,2
Toplam	100,0

Genel olarak bakıldığında araştırma grubunun %31,2'sinin sürekli istihdam olanaklarına (Devlet memuru, özel sektörde memur (bankacı vb), işçi, küçük esnaf, tüccar, profesyonel meslek ve çiftçi) sahip olduğu tablodan görülecektir. Bunun dışında önemli bir veri de işsiz ve istihdam olanaklarından mahrum olan kesim oranlarından elde edilmektedir. Buna göre genel tablonun %13,5'inin işsiz, %2,2'sini çalışamaz halde olduğu görülmektedir. Bu yüksek orana %3,6 olan marjinal istihdam olarak anılan işportacı, tablacı, simitçi vb. grubu ve ev kadını, emekli ve öğrencileri de eklersek, araştırmaya katılanların 2/3'ünden fazlasının istihdam dışında kaldığını söyleyebiliriz. Ancak %8,6'lık öğrenci kesimi ve %36,5'lik ev kadını oranı bu söylemi yumuşatmaktadır.

Sosyo-ekonomik bulgulara yer verilmesi gereken önemli bir veri de sosyal güvenlik kaydına dairedir. Buna göre, araştırma grubunun %18,8'inin herhangi bir sosyal güvenlik kaydı bulunmazken, %31,8'inin genel sağlık sigortası olduğu ve priminin devletçe ödendiği, %2,2'sinin ise yine genel sağlık sigortasının olduğu ancak priminin kendilerince ödendiği belirlenmiştir. Başka bir deyişle araştırma grubunun %52,8'inin sosyal güvencesiz bir şekilde yaşamını sürdürmekteyken bunların %34'ünün sadece sağlık harcamalarında güvenceleri bulunmaktadır.

Burada hemen belirtmelidir ki, herhangi bir sosyal güvenlik kaydının olmadığını belirten %18,8'lik kesim, 1 Ocak 2012'de başlayan Zorunlu Genel Sağlık Sigortası uygulaması kapsamında gelir testi yaptırıp GSS kapsamına girmemiş ise SGK tarafından belirli bir borç yükü altına

sokulmaktadır. Ayrıca araştırma grubunun %35,3'ünün SSK, %6,2'sinin BAĞ-KUR ve %4,9'unun emekli sandığı kaydı bulunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında hane aylık gelir durumu ekonomik veriler açısından daha sağlıklı bir değerlendirme yapmaya olanak sağlayabilmektedir. Buna göre araştırma grubunun %10,8'i hane aylık gelirini 0-400 TL arasında, %39,1'i 401-800 TL arasında belirtmiştir. Başka bir deyişe kentin %49,9'unun hane aylık geliri, araştırmanın yapıldığı dönemdeki, asgari ücretin altındadır. Bununla birlikte %22,3'lük bir kesim 801-1600 TL arası, %11,2'si 1601-2000 TL arası, %5'i ise 2001-3000 TL arası hane aylık gelir beyanında bulunmuşlardır. Ayrıca 3001-5000 TL arası gelir beyanında bulunan %2,2'lik ve 5000 TL üstü gelir beyanında bulunan %0,6'lık bir kesim de araştırma grubumuzu oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak araştırma grubunun ortalama hane aylık geliri 1117,84TL olarak belirlenmiştir. TÜİK 2013 yılında Türkiye'de hane halkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir geliri 29.479,00-TL olarak hesaplamıştır. Aylık bazda değerlendirildiğinde 2.456.58-TL'ye denk düşmektedir. Araştırma grubunun hane aylık geliri ortalaması 1117,84-TL olarak elde edilmiştir. Bu bulgu, araştırma grubunun hane aylık gelir ortalamasının Türkiye ortalamasının 2 kat altına tekabül ettiğini ortaya koymaktadır. Bu da kentteki yoksulluk tablosunun gözler önüne sermektedir.

Araştırma grubunun hane halkı aylık harcama miktarlarını bakıldığında, genelde gelir ile orantılı bir görüntü sunmaktadır. Buna göre araştırma grubunun %43,5'i 800 TL'ye kadar, %39,9'u 801-1600 TL arası, %14,3'ü ise 1601-3000 TL arası hane aylık harcaması bulunmaktayken, %2,1'inin de 3000 TL'nin üzerinde hane aylık harcaması bulunmaktadır. Ortalama hane aylık harcamasına bakılırsa; Van il merkezinde araştırmaya katılanların ortalama hane aylık harcamaları 1135,38-TL olarak hesaplanmıştır.

Bütün bunlarla beraber gelir ve giderin yanında asıl tartışılması gereken hane aylık gelirin hane aylık giderini karşılama oranıdır. Yani bir başka deyişe geçinebilme oranıdır. Bu bağlamda Van kent merkezindeki duruma bakılır ise; aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi,

Tablo 5: Hane Aylık Gider*Gelir Miktarları

		Hane Aylık Gelir								Toplam
		0-400 TL	401-800 TL	801-1200 TL	1201-1600 TL	1601-2000 TL	2001-3000 TL	3001-5000 TL	5000 TL Üstü	
Hane Aylık Gider	0-400 TL	51,0	2,9	0,7	0,2	0,3	0,5			6,9
	401-800 TL	32,8	72,1	18,8	4,9	0,9	1,1		14,3	36,6
	801-1200 TL	12,4	19,2	65,0	25,4	10,4	5,4	5,0		27,4
	1201-1600 TL	2,0	4,5	10,4	52,6	21,5	8,1	1,2	4,8	12,5
	1601-2000 TL	1,0	1,1	4,5	15,2	55,5	24,3	12,5	9,5	9,7
	2001-3000 TL	0,5		0,6	1,5	9,5	55,7	27,5		4,6
	3001-5000 TL	0,3	0,1		0,2	1,8	4,9	50,0	23,8	1,7
	5000 TL Üstü		0,1					3,8	47,6	0,4
Toplam		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Buna göre 400 TL'nin altında hane aylık geliri olanların %49'unun hane aylık gideri daha fazladır. Yani bir başka deyişle bu gelir grubundakiler geçimlerini sağlayabilmek için borçlanmakta ya da dışarıdan destek görmektedirler. Aynı durum 401-800 TL arası gelir beyanında bulunanlar içinde söz konusudur. Bu gruptakilerin de %25'inin hane aylık giderleri gelirlerinden daha fazladır. Ayrıca bu gruptakilerin %2,9'luk bir kesiminin hane aylık gelirleri giderlerinden daha fazla seyir etmektedir. Yani bir şekilde 800 TL'ye kadar olan hane aylık geliri ile "birikim" sağlamaktadırlar. Bu oran gelir durumu arttıkça belirginlik kazanmaktadır. Bir başka deyişle diğer gelir gruplarında da hane aylık gelir arttıkça gelirin gideri karşılama ve elde edilen gelirden birikim yapma oranı artmaktadır.

Çalışmanın kuramsal bölümünde vurgulandığı gibi yoksulluk ve göç neden sonuç ilişkiselliği olan iki olgudur. Bu kapsamda göç etme nedeni ve hane aylık gelir karşılaştırması bu ilişkiselliği ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Tablo 6: Göç Etme Nedeni-Hane Aylık Gelir İlişkisi

		Hane Aylık Gelir								Topla m
		0-400 TL Arası	401-800 TL Arası	801-1200 TL Arası	1201-1600 TL Arası	1601-2000 TL Arası	2001-3000 TL Arası	3001-5000 TL Arası	5000 TL Üstü	
Göç Etme Nedeni	Göç Etmedim	30,3	44,1	48,7	55,3	55,7	55,9	56,2	58,9	47,3
	Geçim sıkıntısı, İşsizlik gibi ekonomik nedenlerden dolayı	25,7	16,2	12,0	8,8	6,4	5,9	1,2	1,2	13,4
	İşim nedeniyle	4,6	5,8	9,5	11,5	13,4	14,5	16,3	16,8	8,4
	Köy yakma/boşaltma, can güvenliği gibi Zorunlu nedenlerden	26,0	18,0	13,7	10,8	8,9	9,2	10,5	5,5	15,4
	Sosyal ve Kültürel olanaklar fazla olduğu için	2,8	4,0	4,7	4,4	4,6	3,2	5,8	10,5	4,3
	Evlilik	8,1	9,1	7,2	4,4	4,9	2,7	2,5	1,0	7,1
	Eğitim	2,5	2,2	3,2	3,9	5,2	7,6	3,8	6,1	3,2
	Ailevi Nedenler		0,6	1,1	1,0	0,9	1,1	3,8		0,8
Toplam		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablodan da izlenebileceği gibi, göç etmedim diyenlerin %30,3'ü hane aylık gelirini 0-400 TL olarak belirtmişken, bu oran göç edenlerde %69,7'ye tekabül etmektedir. Bunun yanında hane aylık geliri arttıkça göç etmedim diyenlerin oranı da artmaktadır. Dolayısıyla hane aylık geliri ile göç etmedim diyenler arasında doğru orantılı bir ilişkisellik söz konusudur. Buna ek olarak göç nedenlerine bakıldığında zorunlu göç gerekçelerini göç nedeni olarak sunanlar ve geçim sıkıntısı işsizlik gibi ekonomik nedenleri göç nedeni olarak sunanların hane aylık gelirleri daha düşüktür. Dolayısıyla bu bulguya dayanarak, göç edenlerin etmeyenlere göre, göç edenler arasında ise zorunlu göç gerekçelerini göç nedeni olarak sunanlar ile geçim sıkıntısı işsizlik gibi ekonomik nedenleri göç nedeni olarak sunanların diğer göç gerekçelerine göre yoksulluk tablosunu daha derin yaşadığını belirtmek mümkündür.

Görüldüğü gibi istihdam durumu, hane aylık geliri ve sosyal güvenlik kurumu kaydı genel olarak kentteki yoksulluk tablosunu ortaya koymaktayken, oturlan evin sahiplik durumu bu savı onayan bir görüntü sunmaktadır. Zira araştırma grubunun %61'i kendi evinde ikamet ettiğini belirtmekteyken, %33,1'i kiracı olduğunu ve kira ödediğini, %3,5'i yine kiracı olmasına rağmen ev yakınının olduğu için kira ödemediğini, %0,9'u geniş aile olarak yaşadıklarını ve akrabalarının

yanında yaşadıklarını, %1,5'i ise konteynırda yaşadığını belirtmiştir. Başka bir deyişle araştırma grubunun %39'unun kendi evi bulunmamaktadır.

Sunulan bütün bu bulgular kentte genel bir yoksulluk tablosunun varlığına işaret etmekteyken, bireylerin birtakım ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığına dair bir algıya da neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırma grubuna hane harcamalarına dair iki soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki genel olarak hane harcamalarının ağırlığını tespiti yöneliktir. Buna göre araştırma grubunun %63,8'i hane harcamalarını ağırlıklı olarak gıda, %12,3'ü kira, %9,9'u eğitim, %7,9'u elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, %4,4'ü sağlık, %1'i giyim, %0,4'ü sosyal hayat, %0,4'ü ulaşım olduğunu belirtmiştir. Bu bulguya göre hane aylık gelirinin büyük bir bölümü temel yaşamsal ihtiyaç olan beslenmeye harcanmaktadır.

Tablo 7: Görüşülen Kişilerin En Çok Zorlandığı Harcama Kalemi

	Yüzde %
Gıda	51,4
Kira	15,5
Eğitim	13,3
Elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar	10,6
Sağlık	5,8
Giyim	1,7
Sosyal hayat	1,7
Toplam	100,0

Sorunun ikinci aşamasını ise “en çok zorlandığınız harcama kalemi nedir” sorusu oluşturmaktadır. Tablodan da izlenebileceği gibi, en çok zorlanılan harcama en temel ihtiyaç olan beslenmedir. Araştırma grubunun %51,4'ü gıda, %15,5'i kira, %13,3'ü eğitim, %10,6'sı elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, %5,8'i sağlık, %1,7'si giyim, %1,7'si sosyal hayat harcamalarını en zorlandıkları harcama olarak belirtmiştir. Bu bulguya göre Van kent merkezinde yaşayanların yarısından fazlası en temel ihtiyaç olan gıda harcamasında zorluk çektiğini belirtmektedir. Bunun yanında tabloda dikkat çekici bir bulgu eğitim harcamalarında yaşanan zorlamadır. Bu bulgu eğitim çağında olup okula gitmeyen çocukların okula gitmeme gerekçesi ile birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı olmaktadır. Zira hatırlanacağı gibi okula gitmeme gerekçesi sunanların %52,2'si geçim sıkıntısından dolayı çocuklarını okula göndermemekteydi.

Sunulan bütün bu sosyo-ekonomik göstergeler yoksulluğun giderek belirginleştiği ve bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve birtakım yoksunluklar ile yaşamlarını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu kapsamda ise “geçinememe” olgusu gündeme gelmektedir. Bu çerçevede araştırma grubuna geçinemediğinizde öncelikli olarak kimden destek görürsünüz sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlara göre araştırma grubunun %65,2’si ailesinden, %5,8’i eş, dost ve komşusundan, %3,3’ü banka kredisi, %0,9 merkezi yönetime bağlı kurumlardan, %0,6’sı diğer yardım kurumlarından (vakıf, dernek, parti), %0,5’i yerel yönetime bağlı kurumlardan destek gördüğünü belirtmişken, %23,7’si ise hiçbir yerden yardım almadığını, borçlandığını belirtmiştir. Oluşan bu borçluluk hali yine hane aylık geliri ve hane aylık gideri harcamaları ile de örtüşmektedir. Zira hatırlanacağı gibi hane aylık geliri azaldıkça gelirin gideri karşılama oranı da azalmaktadır.

Bu durumun doğal bir yansıması kentin en önemli sorunu algısında da belirlemektedir. Buna göre Van’ın en önemli sorunu sıralamasında ilk sırada %73,9 ile işsizlik yer almaktadır. Bunu sırasıyla %5,9’luk bir oran ile yoksulluk, %3,8 ile yoksullara sosyal yardım hizmetleri yetersizliği, %3,3 ile pahalılık, %8,2 ile yerel yönetim hizmetlerinde eksiklik, %2,1 ile sağlık hizmetleri ve %2,8 ile diğer sorunlar izlemektedir. Başka bir deyişle kentteki sorun algısının %86,9’u ekonomik içeriklidir. Ve kent genelinde gözlemlenen işsizlik ve yoksulluk ile ilintilidir.

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği “Van’da hangi konulara önem verilsin?” sorusuna alınan yanıtlar da kentin en önemli sorunları algısı ile tutarlılık göstermektedir. Zira araştırma grubunun %68,5’i işsizliği önleyici projelere, %46,1’i ise sosyal yardımlara kentte önem verilmesi gerektiğini düşünmekteyken, kentsel sorunlar ekonomik sorunlardan sonra sıralanmaktadır.

Sunulan bütün bu ekonomik bulgular kentteki yoksulluk tablosunun vahametini ortaya koymaktayken, 23 Ekim 2011 günü kentte yaşanan deprem, yoksulluk tablosunu daha da derinleştirmesinin yanında birtakım sosyo-psikolojik sorunlara da neden olmuştur.

4.5.Göç, Yoksulluk ve Yıkım: Deprem

Bu çerçevede ilk olarak araştırma grubuna “depremde siz ya da yakınlarınız can ve/veya mal kaybına uğradı mı?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar doğrultusunda %27,2’lik bir kesim can ve mal kaybı durumu ile karşılaştığını belirtmişken, deprem sonrasında psikolojik sorunlar da dâhil olmak üzere birtakım sağlık sorunları yaşadığını belirtenlerin oranı ise %50,7’dir. Sunulan bu iki bulgu deprem yaşantısının kentte önemli travmatik etkilere neden olduğu şeklinde bir yoruma

olanak sağlamaktadır.

Deprem sonrası yaşanan sorunlarla ilgili olarak, bireylerde oluşan doğal beklenti, merkezi ve yerel yönetimin yanında Kızılay'dan da sosyo-ekonomik ve psikolojik destek görmektir.

Tablo 8: Görüşülen Deprem Sonrası Yaşadığı Sorunlarla İlgili Yeterli Destek Görüp Görmediği

	Evet	Hayır	Toplam (%)
Hükümetten Yeterli Destek Gördünüz mü?	16,8	83,2	100,0
Belediyeden Yeterli Destek Gördünüz mü?	37,0	63,0	100,0
Kızılay'dan Yeterli Destek Gördünüz mü?	18,9	81,1	100,0

Buna göre araştırma grubunun %83,2'si deprem sonrası yaşadığı sorunlarla ilgili olarak hükümetten yeterli destek görmediğini, %63'ü yerel yönetim birimi olan belediyeden yeterli destek görmediğini %81,1'i ise Kızılay'dan yeterli destek görmediğini aktarmıştır.

Son olarak, araştırma grubuna deprem sonrası ekonomik durum ile şimdiki ekonomik durum kıyaslaması yapılması istenmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %53,9'u ekonomik durumunun daha kötü olduğunu, %45,6'sı herhangi bir değişiklik olmadığını ve %0,5'i ise ekonomik durumunun daha iyi olduğunu aktarmıştır. Burada hemen belirtilmelidir ki, ekonomik durumunun daha iyi olduğunu belirtenlerin istihdam durumlarına bakıldığında tüccarların bu yanıtı verenler olduğu görülmektedir.

O halde bu bulgulara dayanarak göç ve yoksulluk kısıcında yer alan kentin, deprem sonrasında, ekonomik açıdan çok daha kötü duruma geldiğini belirtmek mümkündür.

5.Sonuç Yerine

Göç ve yoksulluk bugün dünya genelinde tartışılan en önemli konulardan biridir. Zira hem göç hem de yoksulluk küresel çapta sorunlar olarak algılanmakta ve bu doğrultuda da çözümler düşünülmektedir. Çünkü küreselleşmenin yarattığı mobilizasyon ile yoksulluk bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine göç sayesinde taşınabilmektedir. Nitekim bu durum daha küçük ölçeklerde de gerçekleşmekte ve kırsal yerleşim birimlerinden kentlere olan göç hareketlerinde yoksulluk neden-sonuç bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Özellikle 1990 sonrası yoğun göç alan ve aynı zamanda göç veren bir pozisyonda olan Van

kent merkezinde yapılan saha araştırması da bu görüşü destekler niteliktedir. Zira saha araştırma verilerinin ortaya koyduğu gibi kentte yaşayanların %52,7'si kente göç ederek gelmişlerdir. Göç gerekçelerine bakıldığında ise hem zorunlu göç gerekçelerinin hem de sosyo-ekonomik nedenlerin göç etme nedenlerinde ağırlık bir yeri olduğu görülmektedir. Bu durum çalışmanın kuramsal kısmında değinilen göçün, klasik göç gerekçelerinde olduğu gibi, yoksulluğun göçün nedeni olduğu ve zorunlu göçlerde olduğu gibi yoksulluğun göçün sonucu olduğu ilişkiselliği ile de örtüşmektedir.

Araştırmada elde edilen ekonomik verilere bakıldığında, %15,7'lik bir kesimin işsiz ve çalışamaz halde olduğu kentte, 1117,84-TL ortalama hane aylık gelirinin TÜRK-İŞ'in araştırmanın yapıldığı aydaki, 1099,17 TL olan açlık sınırına çok yakın olduğu görülmektedir. Hane aylık geliri açısından değerlendirildiğinde kentin 2/3'ünden fazlasının açlık gelirinin altında hane aylık geliri bulunmaktadır. Bu durum gelir gider karşılaştırmasında da karşımıza çıkmaktadır. Zira geçinememe durumu hane geliri azaldıkça artmakta ve borçlanma durumu ortaya çıkmaktadır. Bu tablo bireylerin en temel ihtiyaçlar olan gıda, kira, eğitim sağlık gibi bir takım harcamalarını yapmayı zorlamakta ve dışardan destek almaya zorlamaktadır. Bu destek geleneksel aile yapısının sürdüğü, kentin yaklaşık 2/3'ünde genellikle aileden sağlanmaktayken, yaklaşık 1/4'ü de kimseden destek görmemekte ve borçlu olarak yaşamını sürdürmektedir.

Elde edilen bulgular kent genelinde belirgin bir yoksulluk tablosunun söz konusu olduğunu ortaya koymaktayken, kentin en önemli sorunu algısında da işsizlik ve yoksulluğun ön plana çıkması bu bulguları da desteklemektedir. Nihayetinde ise kentte çözüm istenen en önemli sorun işsizlik olarak belirlemektedir.

Nihayetinde göç ve yoksulluk kısılacında yer alan kentin, yarısından fazlasının 2011 yılında yaşanan depremden etkilenmesi ve deprem sonrasında ise yeterli destek görülmediğinin düşünülmesi, bireyleri sosyo-psikolojik olarak olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında kent ekonomisi de bu olumsuzluklardan nasibini almıştır. Zira kentin yarısından fazlası deprem sonrası ekonomik olarak çok daha kötü duruma geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla göç, yoksulluk ve depremin etkileri, kentin toplumsal yapısında travmatik bir etki yaratmaktadır.

Bu kapsamda kentte yoksullukla neden sonuç bağlamında ilişkiselliğe sahip olarak değerlendirilen göçün, sonuçları üzerinden değil, nedenleri açısından tartışılması ve yerinde çözüm üretilmesi daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Zira özellikle ekolojik nedenler ve/veya siyasal

nedenler kaynaklı olarak yaşanan zorunlu göç süreci, mevcut yoksulluğu daha da derinleştirdiği gibi, bireyler açısından yeni yoksunluklara neden olabilmektedir. Bu nedenle devletin göç sürecine ilişkin geliştirdiği politikaları gözden geçirmesi ve özellikle gerekçesi ne olursa olsun zorunlu göç mağdurlarına ve göç sonucu geçim sıkıntısı çekenlere bir takım sosyal destek uygulamalarına girmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Yüksel. (2002) "Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet", ÖZDEK, Yasemin (Ed.)Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Yayınları, Ankara, ss. 203-215.

AKKAYAN, Taylan (1979), Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

AKOKPARI, John. K. (1998), "The State, Refugees and Migration in Sub-Saharan Africa" International Migration Vol. 36 (2), ss.211-234.

ALCOCK, Pete (1993), Understanding Poverty, The Macmillan Press Ltd., London.

BARUT Mehmet (2011), Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu, Akdeniz Göç-Der, Can Matbaacılık, Mersin.

BARUT, Mehmet (2002), Zorunlu Göç'e Maruz Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumları, Göç-Der Yayınları, İstanbul.

BAYHAN, Vehbi (1997), "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme", Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, Ankara, ss.178-193.

BAUMAN, Zygmunt (1999), Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, (Çev. Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

BOZKURT, Necati (2000), Denizi Kurutmak Dünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskan Politikası, Belge Yayınları, İstanbul.

CASTELLS, Manuel (1997), Kent, Sınıf, İktidar, (Çev. Asuman Erendil), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

ÇAĞLAYAN, Savaş (2008), "Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki", OKTİK, Nurgün (Ed.)Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, ss. 301-324.

ÇOLAKOĞLU, Elif (2003), "Kentsel Yoksulluk" içinde Yerel ve Kentsel Politikalar, ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve TEKEL, Ayşe (Ed.), Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, ss. 463-490.

DAVİS, Mike (2006), Gecekondu Gezegeni, (Çev. Gürol Koca), Metis Yayınları, İstanbul.

DEMİR, Gülşen (1997) "Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısık İlçesi Örneği", Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, Ankara, ss.85-94.

DERİCİOĞULLARI ERGUN, Ayşe (2014), "Kent'in Yoksulu Çok Yoksulun Ken(d)t'i Yok!", KEÇELİ, Arif ve ÇELİKOĞLU, Şaban (Ed.), Kent Çalışmaları I, Detay Yayıncılık, Ankara, ss. 1-19.

ERDOĞAN, Güzin (2000), "Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler", DİE İşgücü Piyasası Analizleri, DİE Matbaası, Ankara.

ERGUN, Cem (2005), Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp toplayıcıları Örneği (Isparta-İzmir Karşılaştırması), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Songül Sallan Gül, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD, Isparta.

ERGUN, Cem (2011), Kentsel Dönüşüm Sürecine Dönüşüm Alanlarından Bakmak: İstanbul Maltepe (Başbüyük ve Gülsuyu Mahallesi) Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Gül, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD, Isparta.

FAIST, Thomas (2003), Uluslararası Göç ve Ulaşımı Toplumsal Alanlar, (Çev. Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar), Bağlam Yayınları, İstanbul.

GÖKTÜRK, Atilla (2006), “Göç”, Eleştirel Sağlık Sosyolojisi Sözlüğü, NALÇACI, Erhan, HAMZAOĞLU, Onur ve ÖZALP, Erkin, Nazım Kitaplığı:34, Sol Meclis Dizisi:6, İstanbul.

GÖKTÜRK, Atilla ve AKKAYA, Yüksel (2006), “Yerel Yönetimler ve Sınıfsal Tercihler Mersin Örneği” 2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.96-117.

GÜL, Hüseyin, SALLAN GÜL, Songül ve MEMİŞOĞLU Dilek (2007), “ Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim”, Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II: Uygulama, ÖZGÜR, Hüseyin ve KÖSECİK, Muhammet (Ed.), Nobel Yayınları, Ankara, ss.246-283.

GÜL, Hüseyin ve SALLAN GÜL, Songül (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları, OKTİK, Nurgün (Ed.), Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 57-96.

GÜNDÜZ, Mustafa ve YETİM, Nalan (1997), “Terör ve Göç”, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, Ankara, ss.109-116.

HARVEY, David (2012), Sermayenin Mekânları, Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru, (Çev. Başak Kıcır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar ve Seda Yüksel), Sel Yayıncılık, İstanbul.

HOŞGÖR, Şeref (1998), “Türkiye’de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunlar ve Yaklaşımlar”, Türkiye’de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 104-124.

IŞIK, Oğuz ve PINARCIOĞLU, M. Melih (2003), Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.

İÇDUYGU, Ahmet ve ÜNALAN, Turgay (1998), “Türkiye’de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, Türkiye’de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 38-55.

KARPAT, Kemal H. (2010), Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma Ve Göçler, (çev. Bahar Tırnakçı) Timaş Yayınları, İstanbul.

KAYGALAK, Sevilay (2009), Kentin Mültecileri, Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara.

KELEŞ, Ruşen (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

KÖRÜKMEZ, Lülüfer (2008), “Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları, OKTİK, Nurgün (Ed.),Yakın Kitabevi, İzmir, ss.207-244.

LEE, Everett S. (1966), “A Theory Of Migration”, Demography, Volume 3, Issue: 1, ss. 47-57.

MACİONİS, John J. (2012) “Nüfus, Kentleşme ve Çevre”, Sosyoloji, (Çev. H. Tuğba Eroğlu), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 566-597.

MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

OKTİK, Nurgün (1997), “Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği” *Toplum ve Göç*, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, Ankara, ss.81-85.

ÖZER, İnan (2004), *Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.

SALLAN GÜL, Songül ve KAHRAMAN Fatih (2012), “Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk”, *Sosyolojiye Giriş*, TUNA, Muammer (Ed.) Detay Yayıncılık, Ankara, ss. 368-382.

SİPAHİ, Esra Banu (2006) “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, sayı:11, ss.173-189.

SULA, Havva (2004), “Yoksulluk Göç ve Kentleşmenin Sonucu: Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar”, IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri, BEDER ŞEN, Rahime (Ed.) T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 551-560.

ŞENSES, Fikret (2001), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.

TEKELİ, İlhan (1998), “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, *Türkiye’de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul , ss.7-21.

TEKELİ, İlhan (2000), “Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”, *Devlet Reformu: Yoksulluk*, AKDER, A. Halis ve GÜVENÇ, Murat (Ed.), TESEV Yayınları, İstanbul, ss.139-159.

TEKELİ, İlhan (2008), *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

THORNS, David. C. (2004), *Kentlerin Dönüşümü*, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, (çev. Esra Nal ve Hasan Nal), SOYAK Yayınları, İstanbul.

TÜMERTEKİN, Erol ve ÖZGÜÇ, Nazmiye (2002), *Beşeri Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekan*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

TÜMTAŞ, Mim. Sertaç (2009), “*Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri*” *Toplum ve Demokrasi Yılı: Sayı:5*

TÜMTAŞ, Mim. Sertaç (2007), *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

ÜNALAN, Turgay (1998), “Türkiye’de İçgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de İçgöç*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 91-103.